

הלכות מעשיות

שיעורו של מורנו הגאון הרב מצליח-חי מאזוז שליט"א

שודר בערוץ "קול ברמה" במסגרת התכנית "בית ההוראה"

העלון מוקדש לע"נ גאון עוזנו עטרת תפארת הפוסקים מרן רבנו עובדיה יוסף בן גורג'יה זצוק"ל

הלכות הנאה ממעשה שבת

נושאי השיעור:

הנאה ממלאכה שנעשתה באיסור בשבת, בשוגג או במזיד * הנאה ממלאכה שנעשתה בשוגג בזמן בין השמשות * הנאה ממלאכה השנויה במחלוקת הפוסקים שנעשתה בשבת * כיצד חותכים ירקות בשבת * מי שחתך ירקות דק דק לאכול לאחר זמן אם מותר ליהנות מכך בשבת * האסור והמותר בהכנת אוכל בשבת * סחיטת תפוזים, תותים ורימונים, זיתים וענבים בשבת * אם מותר לסחוט לימון בשבת * הנאה מדבר שנסחט בשבת בשוגג ואיסורו מדרבנן * המעשר אוכל בשבת בשוגג האם מותר ליהנות ממנו בשבת, לו ולאחרים.

המבשל בשבת

א¹. פסק מרן בשלחן ערוך (סימן שיח ס"א) שהמבשל בשבת, או העושה מלאכה האסורה מהתורה בשבת, עד מוצאי שבת אסור ליהנות מכך, בין אם עשה במזיד בין אם עשה בשוגג. אבל במוצאי שבת, לאחרים זה מותר מיד בכל אופן, ולמבשל עצמו - אם הוא עשה את זה במזיד, אסור לו עצמו לעולם. ואם עשה בשוגג מותר לו במוצאי שבת.

הדין הזה נאמר לגבי דבר האסור מן התורה. אבל דבר שאסור מדרבנן, ההלכה בזה שונה. ונדבר על זה בסוף השיעור בעזרת ה'.

מלאכה השנויה במחלוקת הפוסקים

ב. וצריך לדעת שאיסור הנאה ממלאכה שנעשתה בשבת באיסור, זה רק כאשר נעשה איסור בודאי, אבל אם יש דבר מחלוקת הפוסקים אם מותר לעשות את המלאכה בשבת או לא, אם עבר ועשה אפילו במזיד, מותר בין לו בין לישראל אחר ליהנות ממנו בשבת, אפילו אם הסכימו רבותינו בעלי השלחן ערוך לאסור לעשותו לכתחלה. המגן אברהם (סימן שכג ס"ק יא) כתב כך לגבי מי שעבר והטביל

¹ השיעור יודפס בעז"ה בספר "תורת חיים" חלק ב'.

כלים בשבת (שהאשכנזים נוהגים בזה איסור), שיש להקל בדיעבד להשתמש בהם מאחר שיש מתירים לכתחלה. וכך כתב הפרי מגדים (אש"א סימן שיח סוף אות י) לגבי מי שבישול בשבת שנאסר התבשיל, שכל שיש ספק מחלוקת אם הוא בישול או לא, אומרים בזה ספק דרבנן לקולא. וכך פסקו המשנה ברורה (סק"ב) וזהרר כף החיים (אות ה) ומרן הגאון רבנו עובדיה יוסף בלויית חן (סימן מג) ובכמה מקומות בספריו. וכך כתב במנוחת אהבה (ח"ג פכ"ה הי"ג) והביא את המגן אברהם שבטבילת כלים שהזכרנו.

חימים דגים עם רוטב בשבת

ג. ניתן דוגמא. להניח דגים עם רוטב על גבי מיחם בשבת, והרוטב מתחמם שם עד שמגיע ליד סולדת בו, האם זה מותר או אסור? התשובה שזה אסור. לא רק לפי הפוסקים הסוברים שאם יש בדג מעט רוטב זה עדיין נקרא דבר לח שפסק מרן בשלחן ערוך (סימן שיח ס"ד) שיש בישול אחר בישול בלח. אלא גם לפוסקים המקילים בדג שרובו יבש, מכל מקום הרי מרן הרב עובדיה ע"ה בשו"ת יביע אומר (ח"ז סימן מב) כתב שטעם המקילים מפני שכאשר רובו יבש אז הוא מצטמק ורע לו (והם נוקטים כדעות הפוסקים שאין בישול אחר בישול בלח ומצטמק ורע לו. אבל בדגים עם רוטב כאשר זה מצטמק ויפה לו אסור גם לדעת מרן הרב עובדיה זצוק"ל).

אכילת דגים שהתחממו באיסור

ד. מה הדין בדיעבד? מותר לאכול מהתבשיל. בהליכות עולם (ח"ד עמ' לג) כתב שמותר כיון שדעת הרמב"ם ועוד ראשונים שאין בישול אחר בישול בלח, לכן אף על פי שפסק מרן בשלחן ערוך שאסור², מכל מקום בדיעבד אפשר לסמוך על הסברא הזו ולאכול התבשיל, מפני שאיסור הנאה ממעשה שבת הוא רק מדרבנן. וספיקא דרבנן לקולא.

מלאכה בבין השמשות

ה. דבר שאסור לעשותו מחמת הספק, וזה מוסכם לכל הדעות, מה הדין בדיעבד אם נעשה?

למשל: אשה שהיתה טרודה בערב שבת בהכנות, ומרוב הלחץ הכניסה את התקע של הפלטה לשקע החשמל אחר שקיעת החמה בזמן בין השמשות. ורק אחר כך הרגישה שכבר שקעה החמה. והרי הדבר מוסכם לכל הדעות שאסור לעשות מלאכה בבין השמשות כי זה ספק יום ספק לילה, והוא ספק סקילה. (וצריך זהירות רבה בענין זה בשבתות חתן וכדומה שיש אורחים רבים וצרכים שונים ותקלות שונות עד הרגע האחרון ממש. ויש לבדוק בכל רגע ולהזהיר את כולם האם כבר נכנסה שבת).

עכשיו השאלה מה הדין בדיעבד, האם מותר לאכול מהתבשילים שעל הפלטה בעודם חמים?

המשנה ברורה (סימן רסא סק"ו) החמיר בזה, כי הדבר מוסכם וברור שאסור לעשות מלאכה בבין השמשות³. וגם מדברי התוספת שבת (סימן שיח סק"ב) נראה שדעתו לאסור מצד זה, אלא שהוא מצדד להקל כי לא גזרו על השבות בבין השמשות (סוף סימן שז וסימן שמב ס"א). אבל למעשה אפשר להקל בזה. וכך פסק מרן הרב עובדיה ע"ה (הליכות עולם שם, והאריך בזה יותר בחזו"ע שבת ח"ד עמ' תכה והלאה).

חיתוך ירקות בשבת

ו. הוא הדין כל דבר שהוא ספק, וכן דבר שהוא שנוי במחלוקת הפוסקים גם כן לא נאסר בדיעבד. לדוגמא: ידוע

² ואפילו לספק ספיקא מרן לא צרף את הדעה הזו בבית יוסף סוף סימן שז, עיין במג"א (ח"ב פ"י הע' 15).

³ ובאמת לכאורה גם המשנה ברורה מיקל למעשה מצד אחר, כי עדיין לא הגיע בין השמשות של רבנו תם, ונמצא שזה מעשה שבת השנוי במחלוקת הפוסקים הגאונים ורבנו תם, וכתב המשנה ברורה בביאור הלכה (שם בסימן רסא ס"א ד"ה ואין מדליקין) שבדיעבד בעשה מלאכה אחר השקיעה בזמן שיש מחלוקת הגאונים ורבנו תם, בבין השמשות, יש להקל בדיעבד ליהנות ממנו. ולפי זה גם המשנה ברורה מיקל למעשה בבין השמשות מטעם אחר. אבל בקצות השלחן (סימן עה בדה"ש סק"א) כתב על זה שמי שמיקל כדעת הגאונים במוצאי שבת, לא יכול לסמוך להקל בליל שבת על רבנו תם. והגאון רבי שלמה זלמן אוירבך אמר שבארץ ישראל אי אפשר לסמוך על זה (והביאו דבריו בספרי זמננו).

שאסור לחתוך ירקות דק דק בשבת, כמו שאומרת הגמרא במסכת שבת (עד ע"ב) "האי מאן דפריס סילקא, חייב חטאת משום טוחן". לכן החותך ירקות יחתוך אותם עבים יותר, לא יחתוך דק דק. אם עושה זאת לאלתר, מבואר בתשובת הרשב"א (ח"ד סימן עה) שמותר לחתוך ירקות דק דק. כמו שבורר לאלתר מותר, כי זה לא נקרא מלאכה אלא אכילה. אבל מרן בבית יוסף (סימן שכא ס"ב) מעיד שהמנהג לא לסמוך על ההיתר הזה, אלא לא חותכים דק דק. אמנם יש אומרים שאמנם בימי מרן נהגו להחמיר, אבל לאחר מכן השתנה המנהג להקל, לכן יש פוסקים חשובים שמקילים בזה בזמננו, אבל מאחר ומרן העיד שכך נהגו, לכן אנחנו חותכים גדול מעט אפילו אם אוכלים לאלתר⁴. ועל כל פנים אם לא אוכלים לאלתר בודאי שאסור לחתוך דק דק.

מעשה שבת במחלוקת הפוסקים

ז. אבל אם האשה לא ידעה שזה אסור והתכה סלט דק דק שלא על מנת לאכול לאלתר, מה הדין לאכול מהסלט הזה אחר כמה שעות בשבת? הדין הוא שמותר, מדוע? יש דעות בראשונים שכל האיסור לחתוך דק דק לא שייך בדבר שעומד לאכילה ואינו עומד לבישול (הרמב"ם והר"ן ועוד פוסקים). למעשה אנחנו אוסרים לחתוך גם דבר שעומד לאכילה (כדעת היראים ואור זרוע והסמ"ג, וכך סתם מרן בשלחן ערוך בסימן שכא סעיף יב), אבל בדיעבד שכבר נעשה מקילים לאכול, כי זה מחלוקת הפוסקים.

מה הטעם להקל במעשה שבת בדבר שיש בו מחלוקת הפוסקים? הסברנו כבר שכיון שהאיסור לאכול דבר שנעשה בו מלאכה בשבת זה קנס שקנסו חז"ל למי שעשה מלאכה בשבת על מנת שידע לא לעשות לשבת הבאה, אם לא תעניש אותו - יעשה עוד פעם איסור בשבת הבאה. לפיכך אומר הפרי מגדים, מכיון שכל האיסור מדרבנן, אם יש ספק בדבר, ספיקא דרבנן לקולא.

ברירה דרך אכילה מותרת

ח. יש דיון בענין הנאה ממלאכת שבת, במלאכת בורר. נאמר הקדמה קצרה: מבואר בגמרא במסכת שבת (עד.) ובשלחן ערוך (בסימן שיט) אדם שברר בשבת – הוציא פסולת מתוך

⁴ יש גבאים שמכינים סעודה שלישית לפני תפלת מנחה וחותרים סלט ומארגנים את שאר הדברים ואחר כך נכנסים לתפלת מנחה, ועובר זמן רב מחיתוך הירקות והכנסת הסלט עד לאכילתו, וצריך להזהיר בזה כי אין להם על מה לסמוך ולכל הדעות אין לחתוך את הסלט דק דק. וכן נשים שמכינות את הסלט לפני שהבעל חוזר מהתפלה, ולפעמים מתעכב, אסור להם לכל הדעות לחתוך סלט קצוץ דק דק - כי זה לא לאלתר. ולכן טוב לעשות כמו המנהג שכתב מרן בבית יוסף, לחתוך תמיד את הסלט קצת גדול, ובזה יינצלו מחשש איסור דאורייתא בכל מיני הזדמנויות.

הטעם להתיר

י. אבל מורנו הרב מנוחת אהבה ע"ה (ח"ב פ"ז הערה 37) הביא מה שכתבו הרמב"ן והריטב"א בעירובין (מב ע"א) ומרן בשלחן ערוך (סימן תה) להתיר. שם כתב מרן, שפירות שהוציאו אותם מחוץ לתחום והחזירו אותם אפילו במזיד אם הוא שבת, מותרים באכילה במקומם, ואפילו לאותו ישראל שהחזירם לצרכו במזיד. ולמדנו מכאן שאם אין האדם נהנה כלום ממעשה האיסור בשבת מותר (וייתכן שגם הרשב"א שהחמיר שם, זה מפני שאיסור אמירה לגוי קל בעיני הבריות, ויש ראייה שמחמת כן החמיר הרשב"א בנידונו יותר).

הנאה ממלאכת בורר באיסור

יא. ועדיין קיימת שאלה: מה הדין באדם שהוציא פסולת מהאוכל ולא ניתן להחזיר את הפסולת לתוך האוכל (כגון שהפסולת היא מוקצה, וכן אם כבר השליך אותה לתוך צלחת שמלאה פסולת מטונפת), האם מותר לאכול את האוכל?

כמו כן מה הדין באדם שברר אוכל מתוך פסולת לא לאלתר?⁶

מרן הגאון הרב עובדיה יוסף ע"ה בספרו לויית חן בסימן שיט (אות נא, א) כתב שאמנם האחרונים תפסו לאסור בזה, אבל הוא מצדד להתיר לאכול. משום שמאחר והיה יכול לברור בהיתר אוכל מתוך פסולת לאלתר, לא הועיל מעשה האיסור לאוכל שנתברר ממנו הפסולת. וזה לא דומה למבשל בשבת ששם אי אפשר לבישול בשבת בלי איסור, וכשאוכל אוכל מבושל הרי נהנה מהבישול האסור שנעשה בשבת, אבל כאן הרי אפשר לברור בדרך היתר (ונמצא שלא נהנה מ"האיסור").

והביא ראייה לזה מהתוספות במסכת סוכה (כ"ג ע"ב) שכתבו שאילו היה מותר לעשר בשבת על תנאי, למה קנסו אותו כשעבר ועישר בדיעבד, והרי יכול היה לעשר על תנאי?!, ומוכח מדבריהם שכל שאפשר לעשות בדרך היתר, גם כשעבר ועשה באיסור אין לקנוס אותו בדיעבד לאסור את המאכל. וכתב מרן הרב עובדיה שעל כל פנים בשוגג יש מקום להתיר האוכל בדיעבד. וגם מורנו הרב מנוחת אהבה ע"ה (ח"ב פרק ז' בהערה 36) כתב להקל בשוגג, כי יש לצרף דעת הפוסקים במחלוקת התנאים כדעת רבי מאיר

⁶ וזה קצת מצוי מחוסר זהירות כאשר מפנים את השלחן בליל שבת ורואים בצלחת לדוגמא חתיכת קציצה לא גדולה שמעורבת בשאר המאכלים שבצלחת, והסועד לא אכל אותה - ולוקחים אותה ומניחים אותה במקרר למחר, ואת יתר הפסולת והצלחת זורקים. ויש בזה בעיה של בורר, משום שהוא בורר לא לאלתר. ויש להזהר לעשות בדרך המותרת כגון שיקח את הקציצה ויטעם ממנה מעט ואז יניחנה במקרר וכדומה.

אוכל חייב חטאת. אלא צריך לברור אוכל מתוך פסולת. מה ההבדל? כשלוקח אוכל מתוך פסולת אין על המעשה הזה שם של מלאכה אלא של אכילה. הרי כל אדם שאוכל, אינו אוכל הכל, גם אם האוכל מאד טעים לפחות את הצלחת הוא משאיר...⁵ - ומשאירים בצלחת עצמות וקליפות וכדומה. אם כן כשהאדם אוכל דרכו לברור את האוכל. ואם ישאלו אותנו מה הוא עושה נאמר שהוא אוכל, ולכן הבורר אוכל מתוך פסולת אין על זה שם מלאכה אלא של אכילה, ומותר. אבל כשהוא לוקח פסולת ומוציא אותה החוצה, אין על זה שם אכילה (כי בפעולה הזו אינו אוכל). אלא כך דרך המלאכה לתקן ולהכין את הדבר שיהיה ראוי לאכילה.

הנאה ממלאכת בורר כשהחזירו לפסולת

ט. מה הדין אדם שהיה לו איזה קליפות או עצמות והוציא מתוך האוכל, או קילף ביצים זמן רב קודם האכילה ולא לאלתר, האם מותר לאכול את המאכל או אסור?

לפעמים אפשר להחזיר הפסולת לאוכל, ואז לא נהנה בכלל ממלאכת שבת. ולכן למעשה אפשר להקל בזה. למרות שזה לא פשוט כל כך, כי דעת הגאון הרב פעלים (ח"א האו"ח סימן יג) להחמיר בזה שלא לאכול את האוכל, והביא ראייה מתשובת הרשב"א (אורייתא מסכת שבת עמ' כח) באדם שאמר לגוי להדליק לו את האש ולחמם את האוכל. והרשב"א פסק שאסור לאכול את התבשיל למרות שהיה כבר מבושל. ומוסיף הרשב"א שגם לאחר שיצטנן זה אסור באכילה, שאנו קונסים אותו כל שהזיד ואמר לגוי לעשות מלאכה דאורייתא בשבילו. ואת התשובה הזו הביא מרן בבית יוסף בסימן רנ"ג ופסק את זה הרמ"א שם בסעיף ה'. ואם כן גם בנושא שלנו מי שבורר פסולת וחזר ועירב הפסולת באוכל, יש לאסור לאכול את האוכל משום קנס.

⁵ מצינו פעם אחת בש"ס - בגמרא במסכת מגילה (ז' ע"ב) על אביי שהביא משלוח מנות מדודו רבה לבית מרי בר מר, ואמר אביי כשיצאתי מבית רבה הייתי שבע, אבל כשהגעתי לשם הביאו לי שישים צלחות עם שישים מיני תבשילים טעימים, אכלתי אותם "ובעינא למיכס צעא אבתרא" - כלומר כל כך היה טעים ורצייתי לאכול גם את הצלחת. ולכאורה איך יכול להיות, הרי היה שבע, איך אכל כל כך הרבה? תשובה אחת אומר אביי, זה מה שאומרים אנשים "כפין עניא ולא ידע", כלומר אדם רגיל מרגיש שהוא רעב, אבל העני לא מרגיש שהוא רעב, הוא רגיל בזה, אבל כשמתחיל לאכול מרגיש שהוא רעב. ותשובה שניה, "רווחא לבסימא שכיח", כלומר כשיש אוכל ערב וטעים, יש מקום לאכול עוד ועוד.

מהרש"א מפרש, מה זה שרצה לאכול הצלחת? הוא מסביר שזה לשון גוזמא, והסבר נוסף, יש עושים צלחות מדבר מאכל - מסוכר או עוגיה או שוקולד, וזה הכוונה שרצה לאכול הצלחת.

שבעשה האיסור בשוגג לא גזרו על איסור הנאה ומותר לאכול את האוכל בין המבשל או עושה האיסור, ובין אחרים. (ולפי זה יש להקל גם כן בקוצץ ירקות דק דק שלא לאלתר, שהרי היה יכול לקצוץ לאלתר, וזה מלבד הטעם שהזכרנו מקודם).

אכילת ביצים בשבת

יב. אגב, איך מותר לקלף ביצים בשבת, הרי זה בורר?

קודם כל ידוע שנוהגים לאכול ביצים בשבת, וכתוב בספרים שזה זכר לאבילות על משה רבנו ע"ה שנפטר בשבת בשעת המנחה. אבל זה קצת מפליא, כי רגילים לאכול את הביצים בסעודת שחרית ולא בסעודה שלישית, ובכלל זה קצת פלא לעשות מעשה אבילות (בר מינן) בכל שבת.

וייתכן שהטעם שכתוב זה בדרך דרש, אבל הטעם האמיתי אפשר להסביר כי מצות עונג שבת לאכול מאכל חם וערב בסעודת שחרית של שבת, כמו שידוע שכתב הרז"ה בפרק כירה (דף ט"ז ע"ב מדפי הרי"ף) "ויש אומרים כי תקנת רבותינו היא לענג את השבת בחמין, וכל מי שאינו אוכל חמין, צריך בדיקה אחריו אם הוא מין, ואם מת יתעסקו בו עממין, ולהזמין ולבשל ולהטמין, ולענג את השבת ולהטמין, הא המאמין וזוכה לקץ הימין" וכו'.

ולכן כל ישראל עושים חמין לשבת של חטה או של שעועית. ולמה עושים דוקא מאכל זה? כי זה מצטמק ויפה לו - אבל מאכלים אחרים כמו מרק או אורז וכדומה זה מצטמק ורע לו. ולכן נוהגים לאכול ביצים כי זה מצטמק ויפה לו, כמו שמצינו בגמרא במסכת שבת (דף לח ע"א) ביצים מצטמקות ויפה להן. שאמר רב חמא בר חיננא פעם אחת נתארחתי אני ורבי במקום אחד והביאו לפנינו ביצים מצומקות בעוזרדין, ואכלנו מהם הרבה. אומרים שאחז רצה לעזוב את היהדות ח"ו, ואמרו לו אם תעזוב את היהדות לא ניתן לך ביצים מהחמין של שבת, פחד וחזר בו... כי הביצים זה מצטמק ויפה להן. פעם כשהייתי נער צעיר התארחתי בשבת פרשת תרומה (כשביל ההתרמה לשיבה) בסעודה שניה של שבת אצל בן דודו של אבא הרה"ג ר' יחזאל מאזוז שליט"א, ואמרתי לו את הטעם הזה ונהנה.

קילוף ביצים בשבת

יג. אגב, איך מותר לקלף ביצים בשבת? הרי מותר לברור רק אם לוקח האוכל מתוך הפסולת, אבל כשמקלף ביצים מוציא את הפסולת מתוך האוכל - ואיך זה מותר? ובפרט שהקליפה לא ראויה למאכל כלל, שלא כפירות תפוזים וכדומה, שהקליפה ראויה קצת למאכל.

לפני כמה שנים מסרנו כאן שיעור בדבר הזה, שאלתי את זה בשיעור ומישהו ענה שמותר משום פיקוח נפש כי אי אפשר

לאכול את הקליפה, זה מסוכן מאוד. אבל מה פיקוח נפש?! הרי אתה יכול שלא לאכול ביצים בשבת. אבל הטעם שזה מותר כי זו דרך אכילה, כאשר יכול לקחת את האוכל ולהשאיר את הפסולת, אז דרך האכילה לקחת אוכל ולהשאיר פסולת, ואם עשה ההיפך ולקח את הפסולת, זה דרך מלאכה - לתקן את האוכל. אבל בקילוף ביצים אין אפשרות לקחת את האוכל ולהשאיר את הפסולת, ואם כן זוהי דרך האכילה להוציא את הפסולת מתוך האוכל, לכן כל פעם שמקלף את הקליפה ואוכל את הביצה זה נקרא דרך אכילה גמורה.

זמן קילוף הביצים קודם הסעודה

יד. השאלה היא מתי מקלפים את הביצים? מותר רק לאלתר. הבעיה מתחילה כשמקלף שלא לאלתר. מה נקרא שיעור לאלתר? הרב בן איש חי (ש"ב פ' בשלח ס"א) מתיר תוך שעה לסעודה אם אוכל הכל. מרן הגאון הרב עובדיה יוסף (בחזו"ע שבת ח"ד עמ' קפ) מחמיר חצי שעה אם בני הבית מרובים, ובאכילה מועטת יברור ממש סמוך לאכילה. הרב מנוחת אהבה (ח"ב פ"ז ס"ו) כותב, שברגע שמסיים מיד אוכלים. אבל להבדיל בין החיים מרן ראש הישיבה הגאון רבי מאיר מאזוז שליט"א כתב על כך באור תורה לפני הרבה שנים (אלול תשד"מ בהערות על גלינות או"ת, עמ' תשלז והלאה) שאפשר תוך שעה כדברי הבן איש חי, בתנאי שאוכל הכל. (וע"ע בהגהותיו על הבא"ח שם, ובפ' משפטים ס"ב). נראה שאין בעיה גם לקלף את הביצים וכדומה בבית, ומיד להביא לבית הכנסת ולארגן את כל הסעודה, וכשמסיימים את ההכנות מתחילים בסעודה.

סחיטת פירות בשבת

טו. אדם שסחט תפוזים בשבת, האם מותר לשתות את המיץ או אסור לשתות?

הרי אסור לסחוט תפוזים בשבת, גם לא אשכוליות וכדומה. בימינו כמעט כל הפירות אסורים בסחיטה בשבת, בימי חז"ל היה מותר לסחוט הרבה פירות, כי מעולם לא עשו מהם משקה והיו עומדים לאכילה. בגמ' במסכת שבת (קמג ע"ב) מובא שאסור לסחוט תותים ורימונים משום שהיו עושים מזה משקה. וכך פסק מרן בשלחן ערוך (סימן שכ ס"א) שזיתים וענבים שעומדים למשקים אסור לסחוט מדאורייתא, ותותים ורימונים שהיו חלקם לאכילה וחלקם למשקים אסור לסחוטם מדרבנן, אבל היום בימינו רוב ככל הפירות עושים מהם משקאות, כמעט מכל דבר: משזיפים, אפרסק, בננה, קישואים. באולמות מביאים מיץ תפוזים, שמעתי שבתוכו יש גם קישואים (חתיכות הפרי שם נראים תפוזים, אבל זה גם

יצא משקה מתוך לימון. זה נקרא משקה? כתוב בפסוק (ויקרא יא, לד) "וכל משקה אשר ישתה" כלומר לא רק שהוא נוזלי אלא ששותים אותו. המיץ לימון אין עליו שם של משקה, מכיוון שאי אפשר לשתות אותו לבד, לא נקרא בכלל משקה. וכמו שכתב מרן בבית יוסף הטעם הזה.

אלא שלא יראה הדבר כמו דש בשבת, כמו סוחט, רואה את זה אדם ותמה איך מותר לסחוט לימון? יחשוב שהכל מותר ויבוא לסחוט גם ענבים וזיתים, ולכן אמרו לסחוט על סוכר. הסוכר לא מתיר אלא רק כדי שיתקבל בעיני הבריות שזה יוצא מהכלל ולא יבואו להתיר דברים אחרים. ומעיקר הדין גם בתוך קערה הם מתירים. אבל למעשה עושים כפי הסדר הנ"ל, סוכר לימון מים. ויש הסוברים אסור לסחוט לגמרי לימון, בכל מצב. היעב"ץ במור וקציעה (סימן שכ) סובר שזה איסור גמור, גם מורי ורבי הגאון המובהק רבי משה הלוי ע"ה בספרו תפלה למשה וכן בספרו מנוחת אהבה (פ"ו סי"א, ובמילואים בסוף ח"ג) אוסר. ומרן הגאון הרב עובדיה בלוית חן (סימן נז) פסק להקל לגמרי.

בין תפוז ללימון

יט. כל זה רק בלימון, אבל בתפוזים אפשר לשתות מיץ תפוזים ללא סוכר, ולכן אסור לסחוט לחלוטין תפוזים ואשכוליות בלא סוכר. השאלה היא מה הדין בדיעבד? אדם שטעה וחשב שמותר לסחוט גם תפוזים, הוא סחט ולאחר מכן אמרו לו שזה אסור, האם מותר ליהנות מזה בשבת? יש אומרים שסחיטת תפוזים בימינו היא מדאורייתא כי הרבה תפוזים עומדים לסחיטה, אבל להלכה אנו נוקטים שרק זיתים וענבים נאסרו מהתורה, אבל תפוזים אסור רק מדרבנן, כי חז"ל אסרו לסחוט גם יתר הפירות שלפעמים נועדו למשקה. ולכן מכיון שסחיטה בפירות הללו אסורה בשבת רק מדרבנן, אם עשה בשוגג מותר לו לשתות את זה בשבת, אבל במזיד אסור בין לו בין לאחרים עד מוצאי שבת.

מעשר בשבת

כ. מהיכן אנחנו לומדים דין זה? מדין מעשרות, הרי אסור לעשר בשבת מדרבנן כי זה דומה למתקן. כמו שכתוב במשניות מסכת שבת (פ"ב מ"ז) "אין מעשרין את הודאי".

אם האדם טעה וחשב שמותר לעשר בשבת, מה הדין? כתוב במשנה במסכת תרומות (פ"ב מ"ג) ובגמרא מסכת ביצה בפרק שני (יז ע"ב), שאם עישר פירות בשבת, מפני שטעה, לא ידע שאסור לעשר, מותר. וזה נקרא מעושר כמו שהגמרא אומרת "אם עבר ותיקנו מתוקן". וכך פסק הרמב"ם (פכ"ג מהלכות שבת הט"ו). וכך פסק המשנה ברורה בסימן שיח (סק"ג) וכף החיים (אות ז). למה מותר?

מקישואים), כי התפוזים יקרים יותר. לכן היום כמעט כל הפירות עושים מהם משקה ואסור לסחוט בשבת.

סחיטת לימון בשבת

טז. מה הדין לסחוט לימונים בשבת? זו שאלה גדולה - לסחוט לימון על אוכל ודאי מותר, כמו שמותר לסחוט אשכול ענבים לתוך תבשיל. השאלה האם מותר לסחוט על קערה ריקה?

מרן בשלחן ערוך (סימן שכ סעיף ו) כתב שמותר לסחוט לימון בשבת. ומרן החיד"א במחזיק ברכה (סק"ב) מחמיר, וכך פסקו החיי אדם (כלל יד סק"ד) ובחסד לאלפים (סק"ב) והגאון רבי חיים פלאג'י (בספרו רוח חיים סק"א) והבן איש חי (ש"ב פ' בשלח ס"ה) והמשנה ברורה (ס"ק כב), ואמרו שיעשה כדברי הרדב"ז בתשובה (ח"א סימן י) שכתב כשסוחט הלימון לתוך סוכר הרי זה מותר לכל הדעות (אפילו אם הלימון דומה לתותים רוימונים שאסור לסחוטם לצורך מימיהם), שמשקה הבא לאוכל כאוכל הוא. ונתנו סימן "סולם מוצב ארצה, וראשו מגיע השמימה", "סולם" ראשי תיבות: סוכר, לימון, מים.

סחיטה לתוך אוכל

יז. יש שהעירו על ההיתר הזה, הסוכר הזה איך הוא מתיר? הרי מה שמותר לסחוט ענבים על אוכל כמו שכתב מרן בשלחן ערוך (סימן שכ ס"ד), זה כי הענב יש עליו שם של אוכל לא משקה, וכאשר סוחטים אותו לקערה או כוס זה דש, כי יצא משקה - מאוכל. אבל אם סוחט על אורז, זה לא נקרא סוחט. כי מהפרי שהוא אוכל, יצא משקה ונכנס לאורז שהוא אוכל, "מהאוכל יצא מאכל"⁷. מקשים האחרונים הרי הסוכר בא למתק את משקה הלימון, איך שייך להתיר? הרי הסוכר לא הפך את הלימון לאוכל, אלא בא למתק את משקה הלימון החמוץ. אם מותר - מותר גם ללא סוכר, ואם אסור - אסור גם עם סוכר.

התירוץ לסוברים שמועיל לסחוט לימון על סוכר

יח. מרן ראש הישיבה שליט"א אמר כי הפוסקים המתירים בזה מרן החיד"א והבן איש חי ודעימייהו שמתירים לסחוט לימון על סוכר, מעיקרא סוברים שמותר גם בלי סוכר. כי הלימון אין עליו שם של משקה, הרי מעולם לא שותים אותו לבד, הוא חמוץ ואי אפשר לשתותו לבד. לכן אי אפשר לומר

⁷ "מהאוכל יצא מאכל", אמר שמשון בחידה שלו בספר שופטים (יד, יד), ושם זה פועל, שבתוך גוויית הארי, שהוא אוכל וטורף, יצא דבש - שהוא מאכל. וכאן זה שם תואר, "מהאוכל" - הענב שהוא אוכל, "יצא מאכל", יצא יין ונכנס באורז ונהיה ביחד איתו מאכל.

מה ההבדל ממבשל? זה דאורייתא וזה דרבנן. מכאן למדנו שאיסור דרבנן בלבד, אם טעה ועשה אותו בשוגג מותר ליהנות ממנו לו ולאחרים גם בשבת. (וכך כתב ג"כ במנוחת אהבה פכ"ה אות ח).

לכן הוא הדין אם הפריש חלה בשבת, שזה גם כן אסור שדומה למתקן בשבת, וכן כל האיסורים שכתב מרן בשלחן ערוך (סימן שלט ס"ה) הרבה איסורי דרבנן, או שבישול בשבת בתולדות חמה שזה אסור מדרבנן אטו תולדות האור שאסור מדאורייתא, אם שגג מותר להשתמש בזה בשבת.

שואל ונשאל

תשובות שהשיב הרב בקצרה לשואליו

בענין אמירת קדיש לבעל אזכרה בשני וחמישי אחר קריאת התורה

שאלה מפנחס חורי – צרפת.

שלום וברכה. האם ביום שני ויום חמישי עולה שלישי מי שיש לו חיוב? והאם את הקדיש יאמר העולה לבד או החזן? והאם כל אחד שיש לו חיוב יכול להגיד קדיש עם העולה?

תשובת הרב:

לידידי היקר והאהוב ביותר פנחס חורי ה ישמרהו ויחייהו שלום וברכה

א. לא מוזכר בהלכה כלל שאדם שיש לו אזכרה באותו שבוע ראוי לו לעלות שלישי, אלא שנוהגים כך כדי שהחזן יאמר אחר הקריאה השכבה וגם כדי לזכות באמירת קדיש.

ב. אמירת קדיש אחר עליית שלישי ביום שני וחמישי, נזכר בדברי הרמב"ם הלכות תפלה פרק יב הלכה כב ואבודרהם וטור או"ח סימן קמט ולבוש שם. ומבואר שם שהשליח ציבור אומר את הקדיש {וכן הוא ריהטת לשון הרמב"ם}. אבל היום נהגו שהעולה אומר או אדם אחר מהקהל. והעיקר שיאמרו קדיש.

ג. אין חשש שכמה אנשים יאמרו קדיש זה, כי טעם אמירתו כמו כל קדיש שאומרים אחר דברי תורה {עיין תפלה"מ למוה"ר זיע"א ח"ב סימן ל אות א}. ובבא"ח ש"א פ' ויגש אות טז כתב שמנהגם שיאמרו היתומים כל הקדישים שבתפילה, גם קדיש ברכו שאחר ישתבח. (ומ"מ נראה דקדיש תתקבל אומר החזן בלבד, דקאי על החזרה).

דרך אגב, מרן החיד"א בברכ"י סימן קמ"ג אות א' דקדק מתשובת מהר"י בן מיגאש שלא נהגו לומר קדיש בבו"ה אחר קריאתו, וכתב מנהגא בעלמא דנהגו בתראי לומר קדיש וכו'. והוא מנהג אחרונים. ע"ש. ובאמת שזה נזכר ברמב"ם כנ"ל.

נב. יסלח לי כבודו שאני מתעכב בעניית התשובות כי יש לי כמה שיעורים ודברים דחופים נוספים שאני לא יכול לדחות אותם ומקווה שתבין אותי.

באהבה רבה מוקירו ומעריכו מאוד.

ע"ה מצליח חי בן מורנו הרב צמח מאזוז ס"ט

עדיפות תפלת מנחה קטנה על מנחה גדולה עם מגבעת וחליפה

שאלה: אני ספרדי ורציתי לשאול מה עדיף, תפילת מנחה גדולה במנין עם כובע וחליפה, או תפילת מנחה קטנה גם במנין אבל בלי כובע וחליפה (כי אחה"צ אהיה במקום שלא אוכל לחבוש כובע וחליפה)?

תשובה: שאלתי את מרן שליט"א והשיב שאם דרכך להקפיד על כובע וחליפה בתפילות, אז עדיף שתתפלל מנחה גדולה עם מגבעת וחליפה מאשר מנחה קטנה בלי מגבעת וחליפה.

חשיבות חבישת מגבעת בתפילה

שאלה: בשו"ת בית נאמן חאו"ח סימן ט' כתב הגאון מרן שליט"א בענין לבישת "אבנט גרטל" בשעת התפילה, שהעולם סומכים על רבנו ירוחם שהובאו בבית יוסף, שמי שהולך בכל יום בלא חגורה אי"צ לחגור לתפילה. וכתב שם, "ואפי' משום הכון ליכא כיון שאין דרך בזמננו ללכת ב"גרטל" גם לפני גדולים, ופוק חזי מאי עמא דבר." לפי זה, לכאורה אין שום טעם ללבוש כובע בשעת התפילה, שהרי כמו כן אין דרך בזמננו ללכת בכובע גם בפני גדולים. בעוד שמצאנו קהלות של יראים ושלמים שאינם מקפידים ב"גרטל" אבל כן מקפידים בכובע. וצ"ב.

תשובה: כוונת הרב פשוטה, בני תורה יקפידו להופיע בפני גדולים עם מגבעת, וק"ו שצריך לחבוש מגבעת בפני הבורא בתפילה. אבל גם בני התורה אין בהם מי שלובש גרטל בעומדו לפני גדולים, וא"כ מעתה אין זה מלבוש כבוד, שצריך ללבוש בתפילה. ועוד אוסיף שחבישת מגבעת טובה לכל אדם בעת התפילה וק"ו לבני תורה וכמבואר בבית יוסף (סימן ח' ס"ב) על דברי הטור "ומכסה ראשו" שכתב מרן ז"ל היינו לומר שאע"פ שראשו מכוסה, דרך הצנועים להטיל סודר או טלית על ראשם, וכדאיתא בשלהי קדושין וכו' לפי שכיסוי זה מכניע לב האדם ומביאו לידי יראת שמים וכו' ע"ש נועם דבריו.

מינוי שליח ציבור שאינו הגון

שאלה: יהודי שנמצא כעת חזן ובעל קורא בתורה בשכר שעובד בשבתות וחגים ועושה מעשים מגונים, מה הדין?

תשובה: מי שמחלל שבת אינו מצטרף למנין. ואם שומר שבת אבל עושה בפרהסייה ובזלזול עבירה כל שהיא, כגון מגלח בתער, מצטרף למנין אך אינו יכול לעלות חזן.

לומר נוסח הקדושה האשכנזי

שאלה: האם ספרדי שמתפלל במנין אשכנזי יכול לומר עם הציבור את הנוסח האשכנזי של הקדושה ("כבודך מלכנו תופיע"), או שיש חשש להפסק?

תשובה: עיקר הקדושה היא הפסוקים קדוש ברוך וימלוך, וכל השאר הם הקדמה בלבד. ולכן אם אמר בנוסח שלהם יצא ידי חובה.

להחזיר מי שטועה במילה "קדשו"

שאלה: המילים שיש בהם דל"ת ושי"ן לדוגמא "קדשו" קשה לבטא את השי"ן והדל"ת, הרבה פעמים בעלי קוראים מחברים אותם ויוצא להם צ'ו. האם צריך להחזיר בעל קורא בשל כך הרי אין אות כזו בשפה העברית? כמו כן מי שאומר "חסדו" עם אות זי"ן ולא סמ"ך האם להחזיר אותו?

תשובה: אם טעה למה לא להחזירו? (אבל לפעמים יש אנשים שהבעיא בשמיעה שלהם ולא כך קריאת החזן. ולכן יש להזהיר שלא לבא על ידי כך למחלוקת).

אופן ההפסקות בפרשת וזאת הברכה

שאלה: בקריאת התורה של שמחת תורה וזאת הברכה, מופיע לעצור אחרי הפסוק ולנפתלי אמר וכו', אבל רציתי לשאול שמאחר ובפרשיה זאת יש שני פסוקים: ולדן וגו' ולנפתלי וגו', אם כן אסור להפסיק אחרי שני פס' בפרשייה חדשה, בגלל הנכנסים והיוצאים. א"כ היאך ינהג זה?

תשובה: כיון שקראו בפרשה שלפני כן שלשה פסוקים אין חשש. וכן עושים ביום ר"ח שהשלישי קורא 3 פסוקים בפרשה ראשונה ומוסיף 2 פסוקים של וביום השבת וגו' שהם פרשה בפני עצמה של שני פסוקים.

אמירת ברכו בקדיש יתום

שאלה: האם כל האומר קדיש יתום יאמר ברכו, או שרק אחד צריך לומר ברכו?

תשובה: המנהג פשוט שכל האומר קדיש יאמר ברכו. וכן משמע בבבא מציעא (שנה ראשונה פרשת ויגש אות יז).

להאריך בדל"ת באחד של שמע ישראל

שאלה: במסכת ברכות (דף י"ג) איתא משמיה דסומכוס, שכל המאריך באחד מאריכין לו ימיו ושנותיו וכו'. משמיה דרב אחא בר יעקב: ובדל"ת וכו'. ע"ש. כיצד יש להאריך בדל"ת? האם להקפיד לקוראה כמעין TH? או כדל"ת המצויה כיום בלי הארכה ובלבד שלא להניעה?

תשובה: הקריאה הנכונה של דל"ת רפויה כמו התימנים והבבלים כע"י TH באנגלית. שים את הלשון בין השינים ואמור דלת. וישמע קרוב לאות זי"ן אך לא אות זי"ן. מי שמסופק אם יבטא נכון עדיף שיגיד דל"ת רגילה ולא יאריך בה, מפני שאם יאמר זי"ן הרי זו אות אחרת, ואילו אם יאמר דל"ת רגילה הרי אמר אות דל"ת אלא שעשה בה דגש קל.

קדיש אחרי שיר של יום

שאלה: בנוגע לקדיש אחרי "שיר של יום" לפני "קוה אל ד'", ראיתי בכף החיים ובבבא איש חי שכותבים שע"פ האריז"ל קדיש זה הוא חובה (חלק מסך הקדישים שצריך לומר ביום) והוא שייך לש"ץ, אך נהגו גם היתומים גם לאומרו. משום מה ראיתי כאלו חזנים ספרדים הנוהגים שלא לומר אותו ולדלג עליו כאשר אין יתום, כששאלתי מדוע, הם תלו עצמם בדעת הגאון רבי עובדיה יוסף שליט"א, אך לא מצאתי לזה מקור בספריו. רציתי לשאול האם יש מקור למנהג שלא לאומרו?

תשובה: אתה צודק. צריך לאומרו, וכך כתבנו גם בסידור איש מצליח. למיטב ידיעתי הראשון לציון הגאון רבי עובדיה יוסף לא חולק בזה.

מתי אומרים "ברוך שמיה"?

שאלה: האם אנו, בני העדה התוניסאית ג'רבאית, לא נוהגים להגיד "ברוך שמיה" בתפילות שחרית ומנחה של ימים טובים ויום הכיפורים?

תשובה: אומרים בריך שמיה ביום טוב ובימים נוראים, כי נוהגים לומר בריך שמיה בכל פעם שאומרים באותו יום "כתר" בתפילת מוסף. כיון שכך אומרים: בריך שמיה דמארי עלמא בריך "כתרך" ואתרך. וכמו שכתב הבן איש חי.

אמירת "עננו" בתפילות יום כיפורים

שאלה: מדוע לא אומרים תפילת עננו ביום כפור כמו בשאר צומות?

תשובה: שאר התעניות באים על צרות, ולכן אומרים שם עננו כי בצרה גדולה אנחנו. אבל ביום כיפור זה לא תענית על צרות, אלא בקשת סליחה.

לקרוא בלחש עם הקורא בתורה

להתפלל יחף

שאלה: האם מותר לתפלל יחף? וגם האם עכשיו מותר ללכת יחף שאין סכנת נפשות?

תשובה: אסור להתפלל יחף, עיין ברמב"ם הלכות תפלה (פ"ה ה"ה) וז"ל: לא יעמוד בתפלה באפונדתו ולא בראש מגולה ולא ברגליים מגולות אם דרך אנשי המקום שלא יעמדו לפני הגדולים אלא בבתי הרגליים (כלומר בגרביים). וע"ש בכסף משנה.

שאלה: ידוע שמי שסיים את קריאתו בתורה, אינו חוזר מיד למושב, אלא ממתין עד שתסתיים הקריאה לעולה הבא אחריו. בזמן הקריאה לעולה זה, אני רואה את הכתב. האם מותר לי לקרוא בלחש עם בעל הקורא, כשם שקראתי בלחש בעלייה שלי?

תשובה: מותר לקרא בלחש שאינו משמיע לאזניו.

מידי יום ראשון בשעה 12 בצהריים

מוסר הרב שליט"א שיעור בהלכה בערוץ "קול ברמה"

מידי יום מוסר הרב שליט"א שיעור בגמרא בדף היומי,

השיעור מופץ בתפוצה רחבה מאד, ומאזינים וצופים בו רבבות יהודים בכל רחבי תבל.

ניתן להקדיש את זכות השיעורים להצלחה ולישועה, לעילוי נשמת, לרפואה וכדומה.

ניתן גם לערוך פדיון נפש.

צרו קשר בפל" 052-7108693 או בדוא"ל המערכת.

הרב שליט"א מוסר שיעורים בהלכה בקביעות בעיר ראשון לציון

בימים ראשון שני ושלישי, בבתי הכנסת "באר מים חיים", ו"מורשת כהנים". מומלץ להצטרף.

ניתן להפנות שאלות בכתב לרב שליט"א - שלחו לדוא"ל המערכת. נשתדל שהשאלות יועברו לרב באותו היום, ויתקבלו תשובות ברורות לכל השאלות.

בית ההוראה פתוח 24 שעות ביממה, בטלפון: 03-5500228

העלון יוצא לאור בחסות א. משכנתאות – יעוץ המשכנתא הטוב ביותר בארץ

לפרטים: 054-8444095

להצלחת: רמי יצחקיאן, אריאל פלר, יוסי דהמן, אליהו חן ויוסי ברנס הי"ו

עורך ראשי: הרב שלמה נחום.

ניתן להצטרף לאלפים המקבלים את העלון במייל,

וכן ליצור קשר בדוא"ל - A025606532@gmail.com

ניתן להאזין לשיעור זה ולשאר שיעורי מורנו הרב שליט"א

בקו "תורת חיים" 02-5606532

וכן במערכת "קול הלשון"